

MICHAŁ GLÜCK

 <https://orcid.org/0000-0001-9349-6348>

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Rozważania na temat badań Michała Staszka i Edwarda Szymosza na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach

W 1966 r. w Katowicach powstała Filia Uniwersytetu Jagiellońskiego. W tym czasie, pod okiem jednego z bardziej znanych polskich romanistów Wacława Osuchowskiego — ówczesnie kierownika Katedry Prawa Rzymskiego UJ, zapoczątkowano nauczanie prawa rzymskiego na Śląsku¹. Dwa lata później, w 1968 r., Uniwersytet Śląski w Katowicach rozpoczął swą samodzielną działalność. Utworzono wówczas cztery wydziały; jednym z nich był Wydział Prawa i Administracji². Na nowo utworzonym Wydziale należało zapewnić kształcenie w zakresie prawa rzymskiego. Z tego też względu 29 maja 1968 r., na mocy decyzji posiedzenia Senatu UJ, Michał Staszek, pracujący jeszcze na Uniwersytecie Wrocławskim, objął funkcję kierownika Zakładu Prawa Rzymskiego na nowo powstałym Uniwersytecie Śląskim w Katowicach³. W 1994 r. na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach zajęcia zaczął prowadzić Edward Szymoszek. Przez cały okres swej działalności naukowej zarówno Michał Staszek, jak i Edward Szymoszek skupiali swoje zainteresowania badawcze

¹ J. Ożarowska, G. Nancka: *Ze studiów nad prawem rzymskim na wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Wspomnienie o Profesorze Edwardzie Szymoszu*. W: „Z Dziejów Prawa”. T. 11 (19), cz. 1. Red. M. Mikołajczyk, W. Organiściak. Katowice 2018, s. 62.

² Na temat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego zob. A. Lityński: *U początków Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego*. W: „Z Dziejów Prawa”. Cz. 2. Red. A. Lityński. Katowice 1999, s. 180.

³ G. Nancka: *Z dziejów nauczania prawa rzymskiego u początków Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” [Kraków] 2016, R. 19, s. 347.

nie tylko na szeroko pojętej historii prawa, lecz również, jak miało to miejsce w przypadku M. Staszkowa, na prawie wynalazczym i patentowym. Obu uczonych, poza pracą na katowickiej uczelni, łączyło zainteresowanie prawem rzymskim. Nie można także zapominać, że Edward Szymoszek dokonał wnikliwej analizy twórczości Michała Staszkowa w tej dziedzinie⁴. Interesującym zagadnieniem jest to, czy pomiędzy badaniami naukowymi obu romanistów zachodziły jakieś podobieństwa i czy dorobek naukowy Michała Staszkowa w zakresie prawa rzymskiego stanowił podstawę późniejszych badań i inspirację dla Edwarda Szymoszka.

Pierwszy wykładowca prawa rzymskiego na Uniwersytecie Śląskim Michał Staszków urodził się 8 listopada 1929 r. w Słobódce, a w 1949 r. rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Wrocławskim⁵. Od początku wykazywał zainteresowanie naukami historycznoprawnymi, m.in. już w trakcie studiów pełnił funkcję zastępcy asystenta w tamtejszej Katedrze Prawa Rzymskiego, kierowanej przez prof. Jerzego Falenciaka. W 1954 r. M. Staszków ukończył studia II stopnia na Uniwersytecie Warszawskim, po obronie pracy magisterskiej *Vindicta* uzyskując tytuł zawodowy magistra. Niedługo po tym objął posadę asystenta przy Katedrze Prawa Rzymskiego Uniwersytetu Wrocławskiego⁶. Poza prawem rzymskim, interesował się również historią prawa, czego przejawem była jego rozprawa doktorska *Przestępstwa i kary w sądownictwie wiejskim Polski XV—XVIII w.*⁷ Nie można jednak pominąć, że w związku z baszkiewiczowską reformą studiów prawniczych przeprowadzoną w 1975 r. oraz po połączeniu prawa rzymskiego i powszechnej historii państwa i prawa w jeden przedmiot Michał Staszków zmienił swe zainteresowania. Mianowicie w dalszym okresie swej kariery naukowej opublikował wiele prac z dziedziny prawa wynalazczego i patentowego⁸. Jako trzy najbardziej istotne publikacje

⁴ Zob.: E. Szymoszek: *Szkola glosatorów w polskiej literaturze historycznoprawnej. II. Poglądy Michała Staszkowa*. W: „Z Dziejów Prawa”. Cz. 3. Red. A. Lityński. Katowice 2002; Idem: *Szkola glosatorów w polskiej literaturze historycznoprawnej. Poglądy Michała Staszkowa. Część II*. W: „Z Dziejów Prawa”. Cz. 4. Red. A. Lityński. Katowice 2003; Idem: *Michał Staszków jako romanista (1929—1992)*. W: „Z Dziejów Prawa”. Cz. 6. Red. A. Lityński. Katowice 2005.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, s. 348.

⁷ G. Nancka: *Z dziejów nauczania prawa rzymskiego...*, s. 350.

⁸ Ibidem. Na temat studiów nad prawem patentowym zob. M. Staszków: *Twórca projektu wynalazczego i jego prawa*. W: *Konferencja naukowa „Pierwsze pięciolecie prawa wynalazczego 1962—1967”*. Wrocław 1968, s. 3—29; Idem: *Prawo wynalazcze w zarysie*. Wrocław 1968. Jeśli chodzi o tematykę poruszaną w pracy doktorskiej M. Staszkowa oraz późniejszych jego artykułach zob. m.in.: Idem: *Przestępstwa przeciwko Kościołowi i religii w księgach sądowych wiejskich*. W: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego”. Seria A, nr 10. *Prawo III*. Wrocław 1958, s. 161—184; Idem: *Zabójstwo i zranienie w sądownictwie wiejskim Małopolski XV—XVIII wieku*. W: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego”. Seria A, nr 15. *Prawo IV*. Wrocław 1958, s. 193—205; Idem: *Kradzież w sądownictwie wiejskim Małopolski*

M. Staszka z dziedziny prawa rzymskiego można wskazać, wspomnianą już wcześniej, pracę magisterską pt. *Vindicta*, artykuł *Vindex* oraz pracę monograficzną „*Vim dicere*”. *Studia nad genezą procesu rzymskiego*⁹. W swych pracach autor nie tylko dokonał szczegółowej analizy instytucji procesu rzymskiego, lecz także przyczynił się do wzbogacenia nauki o nowe koncepcje, które w późniejszym okresie stały się podstawą badań procesu rzymskiego przez innych romanistów.

W obszernym artykule zatytułowanym *Vindicta*, powstałym na bazie pracy magisterskiej, M. Staszka poruszył problematykę roli i symboliki *Vindicta* w prawie rzymskim¹⁰. Słowo *Vindicta* dosłownie oznacza łaskę, inaczej zwaną *festuca*, stanowiącą atrybut własności. W prawie rzymskim termin ten występuje w przypadku jednej z form wyzwolenia niewolnika (*manumissio vindicta*) oraz powództwa windykacyjnego *legis actio sacramento in rem*, przy którym powód, wypowiadając formułkę, dotykał rzeczy łaską¹¹. Profesor Staszka w swym artykule podkreślał związek pomiędzy obiema instytucjami oraz akcentował dotychczas błędne ich rozdzielenie przez romanistów¹². Nie tylko wskazywał na podobieństwa wynikające z nazw samych instytucji, lecz także na fakt, że istotą obu jest właśnie *vindicatio*, jednak w przypadku *manumissio vindicta* w analogicznym ujęciu¹³. Ponadto oba terminy *vindicta* oraz *vindicatio* są jego zdaniem etymologicznie związane z pojęciem *vis*, podobnie jak *vim*

XV—XVIII wieku. W: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego”. Seria A, nr 22. *Prawo VI*. Wrocław 1959, s. 57—65; Idem: *Sprawy o zabranie sławy w sądownictwie wiejskim Małopolski XV—XVIII wieku*. „Lud” 1960, T. 46, s. 155—164.

⁹ Zob.: M. Staszka: *Vindicta*. Wrocław 1956, s. 5—30; Idem: „*Vim dicere*”. *Studia nad genezą procesu rzymskiego*. Wrocław 1961; Idem: *Vindex*. W: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego”. *Classica Wratislaviensia* 1, nr 38. Wrocław 1961, s. 75—95.

¹⁰ M. Staszka: *Vindicta...*, s. 5—30.

¹¹ E. Szymoszek: *Michał Staszka jako romanista (1929—1992)...*, s. 10.

¹² Na temat stanowiska Staszka w kwestii rozdzielenia *manumissio vindicta* oraz *legis actio sacramento in rem* zob. ibidem. Autor wskazuje, że: „Niektórzy autorzy powątpiewają nawet co do możliwości ustalenia czegoś pewnego na temat genezy *vindicta*. Michał Staszka nie podziela tak skrajnej opinii. Zwraca uwagę, że *vindicta*, która występuje w symbolice *vindicatio*, może być badana zarówno na gruncie *legis actio sacramento in rem*, jak i *manumissio vindicta*. Uważa, że mankamentem wcześniejszych badań było niezajmowanie się łącznie *vindicta* w *legis actio sacramento in rem* i w *manumissio vindicta*”. Swe poglądy dotyczące „wcześniejszych badań” opiera na pracy takich romanistów, jak: H. Lévy-Bruhl i P. Noailles, a także G. Bessler. Jednakże E. Szymoszek twierdzi: „Michał Staszka uważa, że wszyscy wymienieni autorzy nie zdołali obalić klasycznej teorii, co jednak nie oznacza, że jest ona doskonała [...]”. Należy, zdaniem autora, zakwestionować podstawowe źródło, jakim jest końcowy fragment Gaiusa (4, 16): „*Festuca autem utebantur quasi hastae loco, signo quodam iusti dominii; quod maxime sua esse credebant quae ex hostibus cepissent: unde in centumviralibus iudiciis hasta praeponitur*” („Łaską posługiwali się jak gdyby zamiast włóczni, pewnego znaku prawnej własności, gdyż uważali, że najbardziej swoje z tytułu prawnej własności jest to, co zabrali wrogom”). Gaius: *Instytucje*. Tłum. C. Kunderewicz. Warszawa 1982, s. 371.

¹³ E. Szymoszek: *Michał Staszka jako romanista (1929—1992)...*, s. 13—14.

dicere, które to sformułowanie oznacza „pokazywanie, demonstrowanie siły”¹⁴. Na zakończenie swych rozważań M. Staszaków sformułował oryginalną hipotezę, że u początków państwa spory o własność były rozstrzygane na drodze pomocy własnej — *vis*. Twierdził że: „w okresie tworzenia się państwa spory o własność rzeczy rozstrzygano na drodze pomocy własnej — *vis*. Tworzący się aparat władzy był jeszcze zbyt słaby, by rozstrzygać te spory. Państwo zaczęło jednak ingerować tam, gdzie należało zapobiegać stosowaniu przemocy”¹⁵. Jak wskazuje E. Szymoszek, z powyższych słów M. Staszakowa można wywnioskować, że na skutek państwowej ingerencji w celu zapobieżenia przemocy powstały wspomniane instytucje służące ochronie własności.

W swym kolejnym artykule zatytułowanym *Vindex*¹⁶ uczony poruszał kwestie genezy i roli *vindexa* na gruncie procesu rzymskiego¹⁷. Podkreślał, że *vindex* był rozumiany jako zastępca procesowy pozwanego (*procurator*), później zaś zaczęto go postrzegać jako poręczyciela (*fideiussor*). W dalszej części artykułu Staszaków snuje rozważania na temat genezy instytucji *vindexa* i, opierając się na źródłach, dochodzi do wniosku, że nie ma podstaw do uznania pochodzenia *vindexa* od *vindicatio*. Należy jedynie zauważyć, że oba te terminy wywodzą się od *vim dicere*¹⁸. Główną problematyką rozważaną przez autora jest to, czy rola odgrywana przez *vindexa* miała miejsce już podczas *in ius vocatio* (wezwania pozwanego przed pretora), czy dopiero przy *manus iniecto* (położeniu ręki na dłużniku — symbolizującego objęcie go we władzę)¹⁹. Na zakończenie autor formułuje tezę, że stan źródeł nie pozwala na rozstrzygnięcie tej kwestii. Jednak niezależnie od odpowiedzi na to pytanie, w obydwu przypadkach *vindex* występował w obronie pozwanego, po czym pozwany stawał się wolny, natomiast *vindex* wstępował w jego miejsce²⁰.

Michał Staszaków kontynuował powyższe rozważania w rozprawie zatytułowanej „*Vim dicere*”. *Studia nad genezą procesu rzymskiego*²¹. Składa się ona z trzech części. W pierwszej i trzeciej części autor porusza kwestię związku przedpaństwowej pomocy własnej i symboliki *vis* w dawnym procesie rzymskim, natomiast trzonem rozprawy jest część druga — *Vim dicere*²². W części dotyczącej pomocy własnej M. Staszaków dokonuje przeglądu roli tej instytucji według klasycznej teorii o *Selbsthilfe*²³. Po analizie poglądów reprezentowanych

¹⁴ Ibidem, s. 12.

¹⁵ Ibidem, s. 14.

¹⁶ M. Staszaków: *Vindex...*, s. 75—95.

¹⁷ G. Nancka: *Edwarda Szymoszka rozważania na łamach „Z Dziejów Prawa”*. W: „Z Dziejów Prawa”. T. 9 (17). Red. M. Mikołajczyk, W. Organiściak. Katowice 2016, s. 143.

¹⁸ E. Szymoszek: *Michał Staszaków jako romanista (1929—1992)...*, s. 17.

¹⁹ Ibidem, s. 18.

²⁰ Ibidem, s. 18—19.

²¹ M. Staszaków: „*Vim dicere*”...

²² Ibidem, s. 5—11.

²³ Ibidem, s. 24.

przez uczonych w XVI—XVIII w. stwierdza, że dominującym w doktrynie poglądem jest teoria Rudolfa von Iheringa²⁴. Twierdzi, że „Od lat pięćdziesiątych w poglądach na genezę i charakter najdawniejszego procesu rzymskiego, przez kilkadziesiąt lat, niepodzielnie panuje teoria o *Selbsthilfe*. [...] w dawnym procesie rzymskim dostrzegamy elementy pomocy własnej — są to pozostałości okresu przedpaństwowego, kiedy *Selbsthilfe* była jedynym sposobem rozstrzygnięcia sporów, jedyną drogą, na jakiej jednostka mogła dochodzić swych pretensji”²⁵.

W drugiej części swego wywodu — *Vim dicere* — M. Staszek dokonuje analizy roli *vindicatio* oraz *vindexa* na tle procesu rzymskiego. Na wstępie autor zwraca uwagę na etymologię powyższych instytucji i wspólne pochodzenie od *vim dicere*²⁶. W części poświęconej *vindicatio* dochodzi do wniosku że: „pomoc własna — dawniej rzeczywista — została obecnie zredukowana do pewnej ilości aktów symbolicznych, do wymownej, ale nie groźnej już symboliki procesowej”²⁷, oraz że „obserwujemy tu jednak stale rzeczywistą pomoc własną, a nie procesową symbolikę *vis*”²⁸. Natomiast w rozdziale dotyczącym *vindexa* porusza temat roli procesowej *vindexa* przy *manus iniectio* oraz *in ius vocatio*. M. Staszek stwierdza: „Wiemy z Gaiusa, że jak długo były stosowane legisakcje, nie można było prowadzić procesu w cudzym imieniu. Innymi słowy niedopuszczalne było zastępstwo procesowe. Informacje te potwierdził Ulpian”²⁹. Zauważa także pewnego rodzaju odstępstwa przemawiające za występowaniem *alieno nomine agere* w instytucjach *cognitor*, *procurator*, *tutor* czy *curator*³⁰.

W trzeciej, a zarazem ostatniej części rozprawy — *Vis civilis et festucaria* — M. Staszek podejmuje temat symboliki *vis*. Dokonuje konfrontacji teorii religijno-mistycznych oraz wspomnianej już wcześniej teorii o *Selbsthilfe*. Co do pierwszej z wymienionych teorii uczoney stwierdza: „Koncepcje te — mimo ich różnorodności — mają bowiem jedną cechę wspólną: są niemal zupełnie oderwane od źródeł rzymskich”, a także: „źródła rzymskie analizowane bez przyjętych apriorycznie założeń nie uzasadniają opinii o mistycznych początkach procesu rzymskiego”³¹. Ponadto zauważa wady obu teorii, o czym świadczą słowa: „Autorzy stojący na gruncie teorii klasycznej grzeszyli niekiedy niewolniczym i bezkrytycznym przyjmowaniem źródeł, natomiast ich socjologizujący przeciwnicy odznaczają się niewątpliwie zbyt wielką swobodą w operowaniu tym materiałem”³².

²⁴ Ibidem, s. 3.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, s. 45—54; na temat etymologii por. przyp. 18.

²⁷ Ibidem, s. 100.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, s. 121.

³⁰ Ibidem, s. 125.

³¹ Ibidem, s. 141.

³² Ibidem, s. 144.

W podsumowaniu autor uzasadnia kwestie rozróżnienia przedpaństwowej pomocy własnej oraz symbolicznej *vis* wywodzącej się z dawnego procesu rzymskiego. Wskazuje: „Przed wszystkim twierdzenia o bezpośrednich związkach symboliki procesowej z systemem dawniejszej pomocy własnej, o jakiejś ciągłości w tym względzie, nie są źródłowo uzasadnione”³³. W wyniku braku rozróżnienia wymienionych instytucji często dochodziło do błędnego ich utożsamiania. W rezultacie zaczęto postrzegać przedpaństwowy system pomocy własnej jako źródło procesu rzymskiego³⁴. Na zakończenie M. Staszków formułuje następujący wniosek: „Odróżnienie procesowej symboliki od rzeczywistej pomocy własnej [...] ma istotne znaczenie dla toczących się obecnie dyskusji nad genezą procesu rzymskiego”, a także: „Symbolika ta, która występuje zarówno w legisakcjach, jak i interdyktach, łączy się niewątpliwie z problematyką rzeczywistej pomocy własnej. Leży jednak na zupełnie innej płaszczyźnie [...]”³⁵.

Edward Szymoszek urodził się w Katowicach, w rodzinie robotniczej, 22 listopada 1942 r. Po ukończeniu Liceum Ogólnokształcącego im. J. Długosza w Katowicach podjął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego³⁶. Jak wspomina K. Orzechowski w swym artykule zatytułowanym *Pamięci Edwarda Szymoszka (1942—2006)*, z powodu braku miejsca w akademiku pierwsze noce student Szymoszek spędzał na Dworcu Głównym we Wrocławiu³⁷. Po ukończeniu studiów rozpoczął aplikację sądową, po zakończeniu której złożył egzamin sędziowski. Mimo to stanowiska sędziego nigdy nie objął, natomiast od ukończenia studiów pracował jako asystent w Katedrze Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego. W 1973 r., pod czujnym okiem swego mentora J. Falenciaka, obronił rozprawę doktorską „*Jurisdictio*” w *poglądach glosatorów*, a w 1992 r. na podstawie monografii „*Judex*” w *literaturze procesowej XII—XIII wieku* uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego³⁸. W 1994 r. objął stanowisko profesora w Katedrze Historii Prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, które piastował aż do śmierci³⁹.

U początku kariery Edward Szymoszek skierował swe zainteresowania w stronę tematyki jurysdykcyjnej oraz bolońskich glosatorów, czego owocem był szereg

³³ Ibidem, s. 151.

³⁴ Ibidem, s. 152—153.

³⁵ Ibidem, s. 154.

³⁶ G. Nancka: *Edwarda Szymoszka rozważania...*, s. 131.

³⁷ Zob. K. Orzechowski: *Pamięci Edwarda Szymoszka (1942—2006)*. W: „*Studia Historycznoprawne*”. *Tom poświęcony pamięci Profesora Edwarda Szymoszka*. Red. A. Konieczny. Wrocław 2008, s. 8.

³⁸ E. Szymoszek: „*Judex*” w *literaturze procesowej XII—XIII wieku*. Wrocław 1992.

³⁹ J. Ożarowska, G. Nancka: *Ze studiów nad prawem rzymskim...*, s. 63.

artykułów, m.in. „*Jurisdictio*” w *poglądach Azona*⁴⁰ oraz „*Jurisdictio*” w *prawie rzymskim*⁴¹. W pierwszym z wymienionych artykułów autor przedstawia pojęcie jurysdykcji oraz mechanizmy jej działania na podstawie studium bolońskiego⁴². Natomiast drugi artykuł „był rezultatem poczynionej przez niego konstatacji, iż nie jest możliwe zbadanie znaczenia dorobku oraz znaczenia bolońskich legistów bez sięgnięcia do źródeł starożytnych, w szczególności zaś justyniańskich”⁴³. Podsumowaniem prac uczonego w tej dziedzinie była wspomniana już wcześniej rozprawa doktorska „*Jurisdictio*” w *poglądach glosatorów*⁴⁴. E. Szymoszek poruszył kwestię koncepcji władzy jurysdykcyjnej reprezentantów szkoły bolońskiej w stosunku do jej prawnoustrojowych odniesień oraz dokonał przeglądu całości koncepcji reprezentantów bolońskich⁴⁵.

Po uzyskaniu stopnia doktora Edward Szymoszek skierował swe badania z zakresu prawa rzymskiego w stronę problematyki procesu rzymsko-kanonicznego oraz statusu sędziego w procesie rzymskim⁴⁶. Swe poglądy przedstawił w dwóch artykułach — *Pozycja sędziego wobec stron w procesie justyniańskim*⁴⁷ oraz *Gwarancje bezstronności sędziego w procesie rzymskim*⁴⁸. Przytoczone rozważania stanowiły fundament badań prowadzonych w ramach przygotowywanej wspomnianej już pracy habilitacyjnej „*Iudex*” w *literaturze procesowej XII—XIII wieku*⁴⁹.

W rozprawie habilitacyjnej E. Szymoszek porusza tematykę procesową, konkretnie zaś zajmuje się pozycją sędziego w procesie wobec pozostałych jego uczestników — powoda i pozwanego. Już na wstępie autor podkreśla, że „żaden okres w historii procesu nie ukazywał tak wyraziście, jak uczonego proces rzymsko-kanoniczny, współdziałania trzech koniecznych uczestników”⁵⁰. Celem badawczym uczonego było „wyznaczenie miejsca sędziego w systemie procesu, ukształtowanego przez autorów XII—XIII-wiecznych *ordines* [...]”⁵¹. Na podstawie analizy tych tekstów dochodzi do wniosku, że pozycja sędziego

⁴⁰ Zob. E. Szymoszek: „*Jurisdictio*” w *poglądach Azona*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”. Nr 107. *Prawo* 29. Wrocław 1969.

⁴¹ Zob. E. Szymoszek: „*Jurisdictio*” w *prawie rzymskim*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”. Nr 138. *Prawo* 34. Wrocław 1971.

⁴² J. Ożarowska, G. Nancka: *Ze studiów nad prawem rzymskim...*, s. 65.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Zob. E. Szymoszek: „*Jurisdictio*” w *poglądach glosatorów*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”. Nr 297. *Prawo* 52. Wrocław 1976.

⁴⁵ J. Ożarowska, G. Nancka: *Ze studiów nad prawem rzymskim...*, s. 65.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Zob. E. Szymoszek: *Pozycja sędziego wobec stron w procesie justyniańskim*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”. Nr 516. *Prawo* 91. Wrocław 1980, s. 3—15.

⁴⁸ Zob. E. Szymoszek: *Gwarancje bezstronności sędziego w procesie rzymskim*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”. Nr 583. *Prawo* 103. Wrocław 1982, s. 3—17.

⁴⁹ J. Ożarowska, G. Nancka: *Ze studiów nad prawem rzymskim...*, s. 66.

⁵⁰ E. Szymoszek: „*Iudex*” w *literaturze procesowej...*, s. 5.

⁵¹ Ibidem, s. 207.

w procesie była dominująca, oraz że „ostateczne wydobycie go z przestarzałych, uproszczonych osądów i ocen [...] uwydatniało jego rolę i znaczenie”⁵². Przedstawia sędziego jako jeden z trojga podmiotów występujących w procesie, zgodnie z paremią: *iudicium est trinus actus trium personarum*, na podstawie której wskazuje, że: „W ślad za definicją następowało coraz dokładniejsze określenie ich wzajemnych relacji między uczestnikami owego *actus*, eksponujące w nim szczególną pozycję sędziego”⁵³.

W późniejszym okresie kariery naukowej Edward Szymoszek dokonał wnikliwej analizy poglądów Michała Staszka. *Szkoła glosatorów w polskiej literaturze historycznoprawnej. II. Poglądy Michała Staszka* stanowi pierwszy z trzech artykułów na temat twórczości M. Staszka⁵⁴. Autor dokonuje w nim analizy dwóch tekstów Staszka: „*Civitas*” et „*respublica*” chez et glossaterus⁵⁵ i *Komuna w doktrynie glosatorów*⁵⁶. W pierwszym z wymienionych artykułów Szymoszek bada poglądy Staszka dotyczące braku jednolitego pojęcia państwa w źródłach rzymskich⁵⁷. Zwraca uwagę na fakt, że M. Staszko podjął się innej interpretacji niż dominująca w doktrynie, że „glosatorowie zgodnie odczytywali teksty Kodyfikacji justyniańskiej w tym duchu, że tylko Rzym to *respublica*, *civitates*, natomiast *loco privatorum habentur* [...]”⁵⁸. W dalszej części omawianego artykułu Szymoszek bada tematykę komun powstających na tle sporów politycznych cesarstwa i papieża, która została przedstawiona przez Staszka w drugim z wymienionych tekstów⁵⁹. M. Staszko snuje rozważania na temat tego, kto zdaniem glosatorów mógł stanowić prawo. Według E. Szymosza, M. Staszko formułuje swe stanowisko nie tylko na podstawie powszechnie przyjętych w doktrynie poglądów, lecz stwierdza, że: „problem ocenił nie z punktu widzenia wielkiej potęg owych czasów, a więc cesarstwa i papieża, lecz z pozycji uprawnień komuny [...], wykorzystał wiele tekstów nowych, wcześniej nieznanych bądź też pomijanych. To upoważniało do rewizji wielu zastanych poglądów i do nowych, nieraz odkrywanych, konkluzji [...]”⁶⁰.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem, s. 210.

⁵⁴ E. Szymoszek: *Szkoła glosatorów w polskiej literaturze historycznoprawnej. II...*, s. 11—24; Idem: *Szkoła glosatorów w polskiej literaturze historycznoprawnej. Poglądy Michała Staszka. Część II...*, s. 9—21.

⁵⁵ Zob. M. Staszko: „*Civitas*” et „*respublica*” chez et glossaterus. In: *Studiin onore di Eduardo Voltera*. Vol. 3. Milano 1971, s. 605—612.

⁵⁶ Zob. M. Staszko: *Komuna w doktrynie glosatorów*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1967, z. 1, s. 49—70.

⁵⁷ G. Nancka: *Edwarda Szymosza rozważania...*, s. 138.

⁵⁸ E. Szymoszek: *Szkoła glosatorów w polskiej literaturze historycznoprawnej. II...*, s. 12.

⁵⁹ G. Nancka: *Edwarda Szymosza rozważania...*, s. 138.

⁶⁰ E. Szymoszek: *Szkoła glosatorów w polskiej literaturze historycznoprawnej. II...*, s. 17.

W kolejnym artykule traktującym o twórczości swego poprzednika, a zatytułowanym *Michał Staszów jako romanista (1929—1992)*⁶¹, Edward Szymoszek dokonuje analizy omówionych już wcześniej obszernych artykułów Staszkowa *Vindicta*⁶², *Vindex*⁶³. Poświęca uwagę także innym tekstom tego autora, jak np. *Teoria o Selbsthilfe i jej „nowocześni” krytycy*, prezentując zdanie M. Staszkowa na temat krytyki pominięcia poglądów uczonych z XVI—XVII w. przy charakterystyce pomocy własnej na rzecz błędnego wyeksponowania jedynie opinii badaczy dziewiętnastowiecznych⁶⁴. W dalszej części wywodu nawiązuje do kolejnego artykułu autorstwa M. Staszkowa — *Czy w procesie legisakcyjnym można było „alieno nomine agere”?* W tym wypadku przygląda się bliżej zagadnieniu braku możliwości występowania w cudzym imieniu w procesie legisakcyjnym, omówionemu szerzej we wspomnianej już wcześniej pracy habilitacyjnej, w której dochodzi do wniosku, że: „reguła *alieno nomine agere potest* była fundamentalną zasadą procesu legisakcyjnego i chyba nie znała wyjątków [...]”⁶⁵.

Już na samym wstępie wyżej wspomnianego artykułu Edward Szymoszek zaznacza, że „jego [M. Staszkowa] zainteresowania antycznym prawem rzymskim, a ściślej genezą najdawniejszego procesu rzymskiego, stanowiły zaledwie krótki epizod w całej działalności naukowej. Z tym wszelako uzupełnieniem, że był to pierwszy, najwcześniejszy okres twórczości”⁶⁶. Ponadto podkreśla, że „kilkuletnie zaledwie studia M. Staszkowa nad dziejami prawa rzymskiego w średniowieczu przyniosły rezultaty nowe i bardzo znaczące dla dalszej oceny dorobku szkoły glosatorów”, a „Ustalenia te poparte solidnie zebranymi źródłami pozwalają w odmiennym świetle postrzegać i oceniać dorobek szkoły”⁶⁷. Przytoczone słowa prowadzą do wniosku, że zdaniem Edwarda Szymoszka wkład naukowy Michała Staszkowa w dziedzinę procesu rzymskiego uzupełnia jego założenia. E. Szymoszek doceniał autorytet naukowy M. Staszkowa, a świadczą o tym m.in. pochlebne słowa, jakie wypowiedział na temat swego poprzednika: „Dokonany przegląd dorobku M. Staszkowa w dziedzinie badań nad archaicznym procesem rzymskim potwierdza wysuniętą na wstępie tezę, że był on do dyskusji bardzo dobrze przygotowany, że śmiało wkraczał w trudne i zawile spory”⁶⁸.

⁶¹ E. Szymoszek: *Michał Staszów jako romanista (1929—1992)*..., s. 9—21.

⁶² M. Staszów: *Vindicta*..., s. 5—30.

⁶³ M. Staszów: *Vindex*..., s. 75—95.

⁶⁴ E. Szymoszek: *Michał Staszów jako romanista (1929—1992)*..., s. 16.

⁶⁵ Ibidem, s. 19; na temat reguły *alieno nomine agere potest* w pracy M. Staszkowa: „*Vim dicere*”..., zob. przyp. 28—30.

⁶⁶ Ibidem, s. 9.

⁶⁷ E. Szymoszek: *Szkoła glosatorów w polskiej literaturze historycznoprawnej. II*..., s. 21.

⁶⁸ E. Szymoszek: *Michał Staszów jako romanista (1929—1992)*..., s. 19—20.

Przez cały okres swej działalności naukowej zarówno Michał Staszków, jak i Edward Szymoszek, poza prawem rzymskim, skupiali swe zainteresowania również na szeroko pojętej historii prawa. Mimo wielu różnic w poglądach tych autorów, ich zainteresowanie prawem rzymskim cechowało wiele podobieństw. Na podstawie twórczości Edwarda Szymoszka możemy stwierdzić, że głównym obiektem jego zainteresowań była szkoła glosatorów oraz proces rzymski, z naciskiem na status sędziego. W serii swych artykułów dotyczących prac Michała Staszkiwa uczony ten dokonał nie tylko analizy, lecz także oceny poglądów tego romanisty w zakresie prawa rzymskiego. Obu badaczy łączył zarówno fakt, że wykładali prawo rzymskie na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, jak również tematyka prac oraz badań naukowych, które prowadzili.

Bibliografia

- Gaius: *Instytucje*. Tłum. C. Kunderewicz. Warszawa 1982.
- Lityński A.: *U początków Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego*. W: „Z Dziejów Prawa”. Cz. 2. Red. A. Lityński. Katowice 1999, s. 180.
- Nancka G.: *Edwarda Szymoszka rozważania na łamach „Z Dziejów Prawa”*. W: „Z Dziejów Prawa”. T. 9 (17). Red. M. Mikołajczyk, W. Organiściak. Katowice 2016.
- Nancka G.: *Z dziejów nauczania prawa rzymskiego u początków Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” [Kraków] 2016, R. 19.
- Orzechowski K.: *Pamięci Edwarda Szymoszka (1942—2006)*. W: „Studia Historycznoprawne”. Tom poświęcony pamięci Profesora Edwarda Szymoszka. Red. A. Konieczny. Wrocław 2008, s. 8.
- Ożarowska J., Nancka G.: *Ze studiów nad prawem rzymskim na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Wspomnienie o Profesorze Edwardzie Szymoszku*. W: „Z Dziejów Prawa”. T. 11 (19), cz. 1. Red. M. Mikołajczyk, W. Organiściak. Katowice 2018.
- Staszków M.: „Civitas” et „respublica” chez et glossaterus. In: *Studiin onore di Eduardo Voltera*. Vol. 3. Milano 1971, s. 605—612.
- Staszków M.: *Komuna w doktrynie glosatorów*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1967, z. 1, s. 49—70.
- Staszków M.: *Kradzież w sądownictwie wiejskim Małopolski XV—XVIII wieku*. W: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego”. Seria A, nr 22. Prawo VI. Wrocław 1959, s. 57—65.
- Staszków M.: *Prawo wynalazcze w zarysie*. Wrocław 1968.
- Staszków M.: *Przestępstwa przeciwko Kościołowi i religii w księgach sądowych wiejskich*. W: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego”. Seria A, nr 10. Prawo III. Wrocław 1958, s. 161—184.

- Staszków M.: *Sprawy o zabranie sławy w sądownictwie wiejskim Małopolski XV—XVIII wieku*. „Lud” 1960, T. 46, s. 155—164.
- Staszków M.: *Twórca projektu wynalazczego i jego prawa*. W: *Konferencja naukowa „Pierwsze pięćdziesiąt lat prawa wynalazczego 1962—1967”*. Wrocław 1968, s. 3—29.
- Staszków M.: „*Vim dicere*”. *Studia nad genezą procesu rzymskiego*. Wrocław 1961.
- Staszków M.: *Vindex*. W: „*Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego*”. *Classica Wratislaviensia* 1, nr 38. Wrocław 1961.
- Staszków M.: *Vindicta*. Wrocław 1956.
- Staszków M.: *Zabójstwo i zranienie w sądownictwie wiejskim Małopolski XV—XVIII wieku*. W: „*Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego*”. Seria A, nr 15. *Prawo IV*. Wrocław 1958, s. 193—205.
- Szymoszek E.: *Gwarancje bezstronności sędziego w procesie rzymskim*. W: „*Acta Universitatis Wratislaviensis*”. Nr 583. *Prawo* 103. Wrocław 1982, s. 3—17.
- Szymoszek E.: „*Iudex*” w literaturze procesowej XII—XIII wieku. Wrocław 1992.
- Szymoszek E.: „*Jurisdictio*” w poglądach Azona. W: „*Acta Universitatis Wratislaviensis*”. Nr 107. *Prawo* 29. Wrocław 1969.
- Szymoszek E.: „*Jurisdictio*” w poglądach glosatorów. W: „*Acta Universitatis Wratislaviensis*”. Nr 297. *Prawo* 52. Wrocław 1976.
- Szymoszek E.: „*Jurisdictio*” w prawie rzymskim. W: „*Acta Universitatis Wratislaviensis*”. Nr 138. *Prawo* 34. Wrocław 1971.
- Szymoszek E.: *Michał Staszków jako romanista (1929—1992)*. W: „*Z Dziejów Prawa*”. Cz. 6. Red. A. Lityński. Katowice 2005.
- Szymoszek E.: *Pozycja sędziego wobec stron w procesie justyniańskim*. W: „*Acta Universitatis Wratislaviensis*”. Nr 516. *Prawo* 91. Wrocław 1980, s. 3—15.
- Szymoszek E.: *Szkola glosatorów w polskiej literaturze historycznoprawnej*. II. *Poglądy Michała Staszka*. W: „*Z Dziejów Prawa*”. Cz. 3. Red. A. Lityński. Katowice 2002.
- Szymoszek E.: *Szkola glosatorów w polskiej literaturze historycznoprawnej*. *Poglądy Michała Staszka*. Część II. W: „*Z Dziejów Prawa*”. Cz. 4. Red. A. Lityński. Katowice 2003.

Michał Glück

Betrachtungen über die Forschungen von Michał Staszków und Edward Szymoszek an der Schlesischen Universität Kattowitz

Schlüsselwörter: Michał Staszków, Edward Szymoszek, römisches Recht, Schlesische Universität Kattowitz

Zusammenfassung: In der Zeit von 1968 bis 2018 wurde das römische Recht an der Schlesischen Universität Kattowitz unter anderem von Michał Staszków und Edward Szymoszek unterrichtet. Die Forscher waren nicht nur die ersten Lehrer in diesem Fach an der Fakultät für Recht und Verwaltung in Kattowitz, sondern trugen auch im Laufe ihrer akademischen Laufbahn zur Erweiterung des Wissens in diesem Rechtsgebiet bei.

Im Bereich des römischen Rechts untersuchte Michał Staszków den römischen Prozess. Seine bekanntesten Veröffentlichungen zu diesem Thema sind: die Artikel *Vindicta*, *Vindex* und die Monografie *Vim dicere: Studia nad genezą procesu rzymskiego* [*Vim dicere: Studien über die Genese des römischen Prozesses*]. Was den zweiten der genannten Forscher — Edward Szymoszek, anbelangt, so lässt sich anhand seiner Veröffentlichungen feststellen, dass zum Gegenstand seines Interesses die Schule der Glossatoren bzw. der römische Prozess unter besonderer Berücksichtigung des Richterstatus gehörten.

In den fünfzig Jahren des Bestehens der Fakultät für Recht und Verwaltung in Kattowitz hatten die beiden Romanisten ohne Zweifel einen bedeutenden Einfluss auf die Entwicklung des römischen Rechts. Gemeinsam für die Forscher war nicht nur die Tatsache, dass sie das römische Recht unterrichteten, sondern auch ihre Interessen. Im weiteren Verlauf seiner Karriere nahm Edward Szymoszek eine gründliche Analyse der Veröffentlichungen von Michał Staszków vor und die Tätigkeit seines Vorgängers beeinflusste die Ausrichtung seiner späteren Forschungen im Bereich des Prozesses.

Michał Glück

Reflections on the research by Michał Staszków and Edward Szymoszek at the University of Silesia in Katowice

Keywords: Michał Staszków, Edward Szymoszek, Roman law, University of Silesia in Katowice

Summary: In the period from 1968 till 2018, the study of Roman law at the University of Silesia in Katowice was carried out, among others, by Michał Staszków and Edward Szymoszek. These two scholars were not only the first lecturers of this subject at the Faculty of Law and Administration in Katowice, but also during their academic careers, they contributed to the expansion of knowledge in this area of law.

In the field of Roman law, Michał Staszków researched Roman litigation process, and his most popular works on this subject are the articles *Vindicta*, *Vindex* and the monographic work “*Vim dicere. Studies on the origins of the Roman litigation process*” [*Studia nad genezą procesu rzymskiego*]. As for the second of the aforementioned scholars — Edward Szymoszek, we can state, on the basis of his works, that the object of his interest was the school of glossators and Roman litigation process, with the emphasis on the status of a judge.

During the fifty years of the Faculty of Law and Administration in Katowice, the two Roman law experts undoubtedly exerted influence on the development of Roman law. They were connected not only by the fact that they taught Roman law, but also by their interests. Later in his career, Edward Szymoszek made an insightful analysis of the works of Michał Staszków, and the work of his predecessor influenced the direction of his later research in the field of litigation.